

פרשת נח

מבט על המבול ועל הפיכת סדום

ה, ו-יב וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרְב... וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה

"וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת-חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֶרְב... וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... וַיִּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרַיִם וַיִּסֶּף שֹׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה... וַיִּחַל עוֹד... וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה"

סיפור זה הידוע לכולנו בחיבה יתירה, מעורר תמיהה עצומה, לא בפשוטו של מקרא, כי אם בפשוטו של סיפור. הרי נח רוצה לדעת אם קלו המים מעל פני האדמה, לכן פתח את החלון, עד כאן התנהגותו מובנת, כאשר לכולי עלמא היה חלון בתיבה, "אֶת-חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה". המחלוקת שרש"י הביא בתחילת הפרשה בפסוק "צִהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה", נסבה על השאלה האם ה"צִהַר" המופיע בצווי "תַּעֲשֶׂה", הוא החלון המופיע בסיפור "אֲשֶׁר עָשָׂה", אם לאו. אבל לכולי עלמא היה חלון בתיבה, אותו פתח נח כדי לראות אם קלו המים. והנה, במקום להסתכל החוצה ולראות אם קלו המים אם לאו, שלח ציפורים, החל בעורב, עבור דרך היונה פעם ראשונה, אח"כ המתנה – "וַיִּחַל", ושלח פעם נוספת את היונה, בצפיה דרוכה – "וַיִּיחַל"! עד אשר ידע מ"עֲלֵה-זֵית טָרַף בְּפִיהָ" כי אמנם קלו המים.

שאלתנו מדוע שלח ציפורים. כל שהיה צריך לעשות הוא להסתכל החוצה ולראות אם קלו המים אם לאו, הרי בשביל זה לא צריך להיות בדרגת נביא (כפי שהיה נח). על כרחנו לומר, או שנח לא יכל לראות משום שהיה סגי נהור, או שלא היה רשאי לראות. היות ואין לנו כל מקור לומר שנח היה סגי נהור, על כרחנו לומר שנח לא היה רשאי להביט על חורבן המבול, מדוע?

דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. הנה במקום אחר בחומש בראשית מצאנו שנאסר על אדם להביט על חורבן/שואה, וזאת בצורה מפורשת בכתוב (להלן יט, יז) "אֶל-תִּבִּיט אַחֲרָיֶךָ", כפי שאמר המלאך הגואל את לוט בן אחי אברהם מחורבן סדום וערי הככר, מ"כֻּלָּה מִשָּׁקָה... פְּגַן-ה' פְּאָרָץ

מְצַרִּים" (יג, י'), עד "גְּפִרִית וּמְלַח שְׂרָפָה כָּל־אֲרָצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא־יִעֲלֶה בָּהּ כָּל־עֵשֶׂב" (דברים כט, כב). שאלת "אֶל־תִּפְיֹט" נידונה בהרחבה אצל המפרשים. ראשית דברינו אנו בעקבות רש"י המבאר: 'אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצל — אינך כדאי לראות בפורענותם' (ועיין ברמב"ן על אתר אשר מהלך אחר עמו). כלומר, הטעם לציווי זה הוא, שלוט ניצל משואת סדום ועמורה לא בזכותו הוא, כי אם בזכות אברהם אבינו. כמאמר הכתוב (יט, כט) "וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עֲרֵי הַכָּפָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אֲבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה", כלומר, לוט זכה לעבור ממוות לחיים על הדרכון של אברהם, באשר לא היו לו מספיק זכויות לקבל דרכון משלו.

לפי זה אנו מבינים את עומק הציווי "אֶל־תִּפְיֹט". פעולת ההבטה קובעת שהמביט נמצא במקום אחד ואילו הדבר עליו הוא מביט הוא במקום שמחוצה לו. לכן כל פעולת הבטה כוללת בתוכה את היסוד וההנחה של ריוח או חיץ או מרחב בין המביט ובין זה שהוא מביט עליו. היות ולוט ומשפחתו אמורים היו להיות בתוך סדום, והיותם מחוצה לה הוא לא בזכותם, לכן אסור להם להביט על סדום, כי ההבטה על סדום אומרת: אנחנו כאן וסדום שם, ואילו אליבא דאמת הם היו צריכים להיות שם! עד כאן הדברים 'העשירים', כלומר, המבוארים היטב בפרשת לוט וסדום.

אולם אם נרצה להעתיק תפיסה זאת לפרשת נח בתיבה, לכאורה אין הנדון דומה לראיה. שאין לומר על נח שהיה צריך למות במבול, שמקרא מלא דבר הכתוב (לעיל ו, ט) "נַח אִישׁ צַדִּיק" — שצדק בדינו. כלומר, לעומת השימוש במילה "צדיק" בעברית בת ימינו ("איש צדיק היה"!) המשמעות השורשית של המילה בתנ"ך היא מלשון "וְהַצַּדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק" (דברים כה, א), כלומר, זה אשר צדק בדינו ולא היה זקוק לסיוע של לפנים משורת הדין. בדרך זאת יישב רבינו עובדיה ספורנו את הסתירה לכאורה שבין "נַח אִישׁ צַדִּיק", ובין הפסוק הקודם "וְנַח מְצַא חֵן בְּעֵינֵי ה'", כאשר מציאת חן מלשון חנם, מצינת לפנים משורת הדין. וזה לשונו (ד"ה ונח מצא חן): להציל גם בניו ובנותיו, לא מפני שהיה ראוי לכך, אבל על צד חנינה זיכהו האל יתברך... עכ"ל. (עיין לשונו המובא בהמשך). כלומר, הצלתו הוא היתה בדין כי צדק בדינו, אבל

הצלת בניו ובנותיו היתה על צד החנינה. אם כן, הדרא קושיא לדוכתה, אם נח ניצל בזכות עצמו, מדוע אסור היה לו להביט על החורבן?

נראה לבאר על פי דברי חז"ל הקובעים בענין נח, שבעוד שהוא אמנם לא למד ממעשיהם של אנשי דור המבול, בכל זאת לא השכיל להשפיע עליהם, וכך פירשו לגנאי את הכתוב "פִּי־יִי נָח... מִעֵבֶר מִי־נָח" (ישעיה נד, ט). ובעקבות חז"ל, אולם בדרך הייחודית שלו, פירש הספורנו את הגנאי אצל נח יחד עם השבח, כך הוא דורש אותו גם לשבח וגם לגנאי, כאשר השבח גרם להצלתו הוא, אבל הגנאי הכריע את הכף אצל אחרים. וזה לשונו (שם):

כאומרו (יחזקאל יד, יד-טו) "וְהָיָה שְׁלֹשֶׁת הָאֱנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנָאֵל וְאִיֹּב וְגו', חִי־אָנִי נָאִם אֲדַנִּי ה' אִם־בָּנִים וְאִם־בָּנוֹת יִצְיִלוּ, הִמָּה לְבָדָם יִצְּלוּ", [בדין, ובמילא הצלת בנים ובנות היתה לפניהם משורת הדין]. וזה [הסיבה לכך שהם לא זכו להציל אחרים] כי לא לימדו את דורם לדעת את ה', כאברהם ושמואל וזולתם, כאמרם ז"ל (אמר רבי יוחנן: זו) עילם — והם דניאל וחבריו — זכתה ללמוד ולא זכתה ללמד (פסחים פז, א), וכן נח, אף על פי שהוכיח על המעשים המקלקלים ענין המדינות [כלומר, מעין הומניזם, אבל לא שבע מצוות בני נח מאת הקב"ה — מונותאיזם], לא הורה אותם לדעת האל יתברך וללכת בדרכיו, אף על פי שהוא היה "צדיק תמים" בעיון ובמעשה. כי אמנם הצדיק המשלים עצמו בלבד, הוא ראוי שימלט עצמו בלבד, אבל המשלים גם את זולתו, הוא ראוי שימלט גם את זולתו, כי בזה יש תקווה שיחזירם בתשובה (עכ"ל הספורנו).

לפי זה אנו יכולים לראות את המשותף בין נח ובין לוט, וגם את ההבדל שביניהם. פעולת ההבטה מציינת, כאמור, את החייץ או המרחק שבין המביט ובין מה שמביט עליו. לפי זה על לוט אסור להביט על החורבן משום שהוא היה צריך להיות שם. ואילו על נח אסור להביט על החורבן משום שהם היו צריכים להיות אתו כאן!

ההבדל שבין שני דינים אלו מתבטא היטב בלשון הכתוב, בהבדל שבין לשון ציווי ללשון סיפור. ברור ונעלה מכל ספק שדינו של לוט שהיה צריך להיות שם חמור יותר מדינו של נח, שלא היה צריך להיות שם, כי "צדיק" צדק בדינו.

גם הדורשים אותו לגנאי הוא על יסוד מחדל מה שלא עשה. לעומת זאת גנותו של לוט בנויה על מה שכן עשה, שהרי "אותו יום מינוהו שופט עליהם" (רש"י יט, א ד"ה ולוט ישב) לרון על פי דיני סדום ועמורה! דינים הבנויים על תורת (יחזקאל טז, מט) "סֶדֶם אַחֻתְךָ, גְּאוֹן שְׂבָעַת-לֶחֶם... וַיִּדְעֵנִי וְאָבִיוֹן לֹא הִחֲזִיקָה", ה"ליגה נגד חסד"! הניגוד הגמור והמוחלט לתורת אברהם! ישנם אנשים שנוהגים בבחינת 'יוצר עמל בלי חוק', כאשר העמל שלהם הוא נגד החוק. אבל גרוע מזה הוא אלו אשר נוהגים בבחינת "יוצר עמל עלי-חק", כאשר החוק קובע את העמל, כפי שהיה בסדום ועמורה. איך אפשר ללמד זכות על אדם המקבל על עצמו את מינוי השופט ע"פ משפטי סדום? לכן בא ציווי מפורש "אַל-תִּבְיֹט" בדרגת לא תעשה דאורייתא! ולכן כאשר אשתו הביטה אחריה "וַתִּהְיֶינָּה נֹצֵיב מֶלַח". וכל כך למה? כי היא היתה צריכה להיות שם, ושם שורר מצב של "גִּפְרִית וּמֶלַח שְׂרָפָה כָּל-אַרְצָה... כְּמִהַפְּכַת סֶדֶם וְעַמְרָה" (דברים כט, כב).

לא כן אצל נח, הטענה עליו היא שהם (אנשי דורו) היו צריכים להיות עמו וראויים כמותו להינצל. זהו 'שב ואל תעשה', לעומת 'קום ועשה' אצל לוט. לכן לא מצינו ציווי מפורש לא להביט, אלא מתוך הספור אנו מבינים שכך היה צריך לנהוג.